

“Kultuur on ennekõike paljusus.” (*L. Meri*)

## REFERAAT

### ŠINTOISM

Kamid ja šintoism

Koostaja: Kadi Käärt

Varstu 2006

## Ajalugu

Šintoismi algus on kadunud aegade hämarusse, kuid paistab, et see tekkis Jōmoni perioodi lõpul. Tänapäeva jaapanlaste esivanemate kohta on hulk teooriaid. Need ulatuvad teooriatest, mille kohaselt jaapanlased on sisse rännanud Kesk-Aasiast või Indoneesiast, kuni spekulatsioonini, mis seostab jaapanlasi Iisraeli kümne kadunud suguharuga. Kui 5. sajandil hakati kirjutama ja 6. sajandil tekkis Jaapanis budism, mõjutas see sügavalt šintoistlike uskumuste ühtlustatud süsteemi. Lühikese ajaga kirjutati "Kojiki" ja "Nihongi", kompileerides olemasolevad müüdid ja legendid ühtlustatud jutustusse. Nende jutustuste kirjapanemisel oli kaks eesmärki. Esiteks taheti jutustuste algelisusest lahti saada ning tuua nendesse taoistlikke, konfutsianistlikke ja budistlikke motiive, et hiinlastele muljet avaldada. Jaapanlasi heidutas hiinlaste selgelt kõrgem kultuur ja nad lootsid luua teose, mis suudaks sellega võistelda. Teiseks pidid need aitama legitimeerida Jaapani keisrite võimu. Võimu tugevnemise aluseks oli müüt sellest, et keiser põlvneb päikesejumalannast Amaterasust. Mütoloogia-alased antoloogiad, nagu ka luuleantoloogiad (*Man'yōshū* ja teised), olid koostatud selleks, et keiserlikku perekonda väärtustada, nende jumaliku valitsemismandaadiga teistele muljet avaldada. Jaapanisse tulnud budismi võttis õukond kiiresti omaks. Nüüd oli tarvis seletada lahkevusi jaapani algupäraste uskumuste ja budismi õpetuse vahel. Ühe õpetuse järgi on kamid üleloomulikud olendid, kes ei ole veel väljunud sünni ja taassünni ahelast. Kamid sünnivad, elavad, surevad ja taassünnivad nagu kõik teisedki olendid karmatsükli. Kamid etendavad siiski erilist osa, kaitstes budismi ja võimaldades selle kaastundlikel õpetustel õitseda.

Sellele seletusele heitis hiljem vastuväiteid Kūkai, kes pidas kamisid budade kehastusteks. Tema meelest tähendas *kami* sama mis *buda*.

Budism ja šintoism eksisteerisid koos ning sulandusid *shinbutsu shugo*'ks; Kūkai vaated domineerisid kuni Edo perioodi lõpuni. Sel ajal tärkas taas huvi Jaapani-uuringute vastu, mis võis olla tingitud Jaapani sulgemisest välismaalastele. 18. sajandil püüdsid mitmed Jaapani õpetlased, eriti Motoori Norinaga, ehedat šintoismi välismõjudest puhastada. See ei õnnestunud kuigivõrd, sest juba "Nihongis" oli osa mütoloogiat ilmselt laenatud hiina õpetustest. Näiteks loojajumalusi Izanami ja Izanagi võrreldi *yin*'i ja *yang*'iga. Ent see katse tõi Meiji perioodil, mil šintoism ja budism lahutati (*shinbutsu bunri*), kaasa riigišinto tekke. Meiji perioodil sai šintoism Jaapani riigiusundiks ning selle kombineerimine budismiga põlustati. Sel ajal leiti, et šintoism on tarvilik riigi ühendamiseks keisri ümber, et riiki moderniseerida nii kiiresti, kui võimalik. Šintoism eksporditi ka vallutatud aladele (Hokkaidō, Korea). Riigišinto ajastule tuli järsk lõpp Teise maailmasõja lõpus. Ilmes, et kamid ei andnud püha tuult (*kamikaze*) välisvallutajate tagasitõrjumiseks. Varsti pärast sõda ütles keiser lahti oma elava jumala staatusest. Pärast sõda hakkas enamik jaapanlasi uskuma, et kaotuse põhjuseks oli impeeriumi hübris. Himu võõraste alade järele oli teinud nende juhid pimedaks oma kodumaa suhtes. Pärast sõda tekkis arvukalt uususundeid, millest paljud põhinesid šintoismil, kuid jaapanlaste religioosus tervikuna on võib-olla kahanenud. Pärast sõda on šintoism hakanud vähem rõhku panema mütoloogiale ja keiserlikule perekonnale. Selle asemel püüavad pühamud aidata tavalistel inimestel tagada endale paremat õnne, hoides häid suhteid oma esivanemate ja teiste kamidega. Šintoistlik mõttelaad on endiselt tähtis osa jaapani meelelaadist.

# Õpetus ja praktika

## Kamid

Šintoismi praktika seisneb kamide (jumaluste, jumalate, loodusvaimude, vaimude) kultuses, mis võtab ka looduse- ja esivanemate kultuse kuju. Kamisid kokku nimetatakse *yaoyorozu no kami* ('kaheksa miljonit kamit'). See ei ole täpne arv, vaid väljendab lõputut arvu ajast, mil lõpmatuse mõistet polnud olemas. Mõned kamid on kohavaimud, teised esindavad suuri loodusnähtusi ja nendest on tähtsaim päikesejumalanna Amaterasu. Sõna *kami* võib märkida ka aabrahamlike religioonide Jumalat. Šintoismi kamide seas on ka suguharude kamid. Kamid on loovad jõud, mitte lihtsalt jumalad. Kaks kamit, Izanagi-no-mikoto ja Izanami-no-mikoto, löid Jaapani saared. Nende lastest said jaapanlaste suguharude jumalad. Üks nende tütardest oligi keiserliku perekonna esivanem päikesejumalanna Amaterasu, kes on šintoismi peajumal. Kogu inimkond on kami lapsed. Inimelu on püha.

Kamidest austatakse kõige rohkem Amaterasut. Siiski pole jaapanlastel konkreetset Amaterasu kultust ning teda ei kutsuta ka hädas appi. Tema peamine pühamu on *Ise pühamu*. Pühamus on tema sümboliks sageli peegel. Kõige püham paik võib olla ka tühi. See tühjus ei tähenda mitte olemasolu, vaid sümboliseerib seda, et kõik, mis peeglist näha on, on Amaterasu ja kõikide teiste kamide kehastus.

## Hauatagune elu

Erinevalt paljudest teistest usunditest ei nõua šintoistiks olemine usu avalikku tunnustamist. Kui Jaapanis sünnib laps, siis kannab kohalik pühamu (*jinja*) lapse nime nimekirja, mida pühamus peetakse, ning kuulutab ta *ujiko*'ks 'nimelapseks'. Pärast surma saab temast *ujigami* 'nimekami'. Kolimisel võib lasta kanda oma nime teise nimekirja ning olla korraga kirjas mõlemas kohas. Nimesid saab nimekirja kanda ilma asjaosalise nõusolekuta ja olenemata tema uskumustest. Seda ei peeta mitte usu pealesurumiseks, vaid märgiks kohaliku kami heatahtlikkusest töötusega arvata see inimene pärast surma kamide hulka. Lapsi, kes surevad enne nime nimekirja kandmist, hüütakse *mizuko*'ks 'veelaps' ning usutakse, et nad on elavatele nuhtluseks. Et nende viha ja kurbust leevendada, kummardatakse neid sageli pühamutes. Abortide levikuga on see praktika rohkem levinud.

Et šintoism on üle tuhande aasta budismiga kooseksisteerinud, siis on väga raske šintoismi ja budismi uskumusi lahutada. Kui budism rõhutab hauatagust elu ja taassündide ahela lõppemist, siis šintoism rõhutab maist elu ja õnne leidmist maa peal. Kuigi budism ja šintoism saavad maailmast erinevalt aru, ei näe enamik jaapanlasi mingit vajadust nende lepitamiseks ning praktiseerib mõlemat. On tavaline, et inimesed on eluajal šintoistid, kuid nad maetakse budistlikult. Nende erinevaid arusaamu hauatagusest elust peetakse teineteist täiendavaks ja sageli pärinevad ühe usundi rituaalid teise omast.

## Neli kinnitust

Kuigi šintoismil ei ole oma järgijatele absoluutseid käske peale "lihtsa ning looduse ja inimestega harmoonias oleva elu", öeldakse, et šintoistlik vaim näeb ette "neli kinnitust":

- Traditsioon ja perekond. Perekonda peetakse peamiseks lüliks, mis traditsioone edasi kannab. Peamised pidustused on seotud sünni ja abiellumisega.
- Armastus looduse vastu. Loodus on püha. Olla kokkupuutes loodusega tähendab olla lähedal kamidele. Loodusobjekte austatakse, sest nendes on kamid.
- Kehaline puhtusearmastus. Šintoistid kümblevad sageli, pesevad sageli käsi ja loputavad sageli suud.
- *Matsuri*: mis tahes pidustus, mis on pühendatud kamidele. Neid korraldatakse sageli.

## Patt ja ebapuhtus

Šintoism ei pea midagi iseenesest patuks. Teatud teod tekitavad rituaalse ebapuhtuse, millest tuleb vabaneda meelerahu ja heakäekäigu huvides, mitte sellepärast, et ebapuhtus oleks iseenesest väär. Kurje ja vääri tegusid nimetatakse *kegare* 'mustus'. Vastandmõiste on *kiyome* 'puhtus'. Tavalisi päevi nimetatakse *ke* 'päev', pidupäevi *hare* 'päikeseline; hea'. Elusolendite tapmisel omaenda elu jätkamiseks tuleb olla tänulik ja tunda aukartust ning tapmine tuleb viia miinimumini. Tänapäeva jaapanlased panevad endiselt suurt rõhku rituaalsetele fraasidele ja tervitustele (*aisatsu*). Enne söömist ütlevad jaapanlased (kuigi mitte kõik) "*itadakimasu*" 'võtan alandlikult vastu', et näidata üles tänulikkust toidu valmistajale ja kõikidele elusatele asjadele, mis on söögi valmistamisel elu kaotanud. Kui nii ei tehta, võidakse selles näha märki uhkusest ja hoolimatusest teiste suhtes. Liigtahtsat hoiakut pannakse pahaks, usutakse, et uhkus põhjustab kõikidele probleeme. Need, kes ei võta arvesse teiste inimeste ja kamide tundeid, toovad enesele hukatust. Sellise hoiaku kõige hullem väljendus on kellegi elu võtmine oma kasuks või lõbuks. Nendel, kes on tapetud, ilma et oleks üles näidatud tänulikkust ohvri eest, tekib *urami* ('vimm') ning nendest saavad *aragami*'d, kättemaksjad, võimsad ja kurjad kamid. Samasugust koostöö rõhutamist võib kogu jaapani kultuuris täheldada tänapäevalgi. Nii ei tehta Jaapani firmades ühtki otsust, enne kui kõigi osaliste vahel on jõutud konsensuseni.

## Puhastusrituaal

Puhastusrituaalid on šintoismi väga oluline osa. Neid võidakse sooritada selleks, et lepitada rahutuid kamisid, näiteks siis, kui pühamu on tulnud teise kohta üle viia. Ka muud tseremooniad on tänapäeva eluga kohandatud. Näiteks korraldati 1969. aastal tseremoonia Apollo 11 Kuu-ekspeditsiooni pühitsemiseks; sageli õnnistab šintoistlik preester Jaapanis uusi hooneid ehituse alustamisel; monteerimise käigus õnnistatakse Jaapanis paljusid valmistatavaid autosid.

Isiklikuma iseloomuga puhastusrituaal on puhastamine veega. Sel puhul võidakse seista veejoa all või sooritada rituaalseid pesemisi jõesuudmes või meres. Kolmas puhastamise vorm on teatud isikute või tegude vältimine (tabu). Näiteks ei lubatud kuni 1868. aastani naistel Fuji mäe otsa ronida. Kuigi sellised tabud on viimasel ajal vähenenud, ei kasuta usklikud jaapanlased pulmade ajal halvaks endeks olevat sõna 'lõikama' ega lähe pulma, kui nad on hiljuti kedagi omastest kaotanud.

# Pühamud



Kodune šintoistlik altar (*kamidana*)

Kamide austamine toimub põhiliselt avalikes pühamutes *jinja*'des, kuigi tavalised on ka kodused rituaalid erapühamutes, mis mõnikord koosnevad lihtsalt kõrgest riulist mõne rituaalse esemega. Võimalik on ka austada olemasolevaid esemeid ja inimesi. Pühamute kujul on enamasti tegemist väikeste, iseloomulikus jaapani stiilis hoonetega. Pühamu ees on tavaliselt jaapani värav (*torii*), mis koosneb kahest püstpostist ja kahest ristlatist. Need väravad on piiriks, mis eraldavad maailma, kus elame meie, ja kamide maailma. Sageli on kummalegi poole väravat pandud sissepääsu jälgiv vahiloom. Praegu tegutseb üle 100 000 niisuguse pühamu, millest igäihe juurde kuuluvad preestrid. Preestrid kannavad sageli tseremoniaalset rüüd (*jo-e*).



*Torii*-tunnel Kyōtos Fushimi Inari pühamu juures

Kamide poole pöördutakse tähtsatel puhkudel, näiteks pulmades ja ülikooli astumisel. Kamidelt palutakse sageli täiesti maiseid hüvesid, nagu last, edutamist või õnnelikumat elu. Teisele inimesele halva palumine usutakse olevat võimalik ainult juhul, kui too inimene on ise kurja teinud või kui ta tahab oma elu ohverdada. Matustel aga eelistab enamik jaapanlasi budistlikku rituaali, sest šintoismis rõhutatakse maist, mitte hauatagust elu. Peaaegu kõiki pidustusi korraldavad Jaapanis kohalikud šintoistlikud pühamud ning need pidustused on kõigile avatud. Kuigi võib öelda, et tegemist on religioossete pidustustega, ei pea enamik jaapanlasi neid religioosseteks, sest nendes osalemine ei eelda mingeid kindlaid uskumusi.

## Kultuurilised mõjud

Šintoismi mõju jaapani kultuurile on raske üle hinnata. Kuigi praegu on peaaegu võimatu lahutada šintoismi mõju budismi mõjust, on selge, et loodusega üksolemise vaimul, mis on aluseks šintoismile, põhinevad sellised tüüpiliselt jaapanlikud kunstialad nagu jaapani lilleseade (ikebana) ning traditsiooniline jaapani arhitektuur ja aiakunst.

Selge seos šintoismiga on sumomaadlusel: maadlusareeni puhastatakse puistesoolaga ja teisedki tseremooniad, mis tuleb enne jõukatsumise algust läbi viia, on selgelt šintoistlikku päritolu.

Jaapanlaste rõhupanekut õigetele tervitustele võib vaadelda jätkuna vanadele šintoistlikule usule *kotodama*'desse (maailmale maagiliselt mõjuvatesse sõnadesse). Paljud jaapani kombed, nagu puust söögipulkade kasutamine ja jalatsite eemaldamine enne majja sisenemist, pärinevad šintoismist.

Ka mitmed teised jaapani usundid, sealhulgas *tenrikyo*, on šintoismist pärit või sellest mõjutatud.

Igal kamil on teatud kindel pühamu, kami vastab usklike palvetele.

84% jaapanlastest järgib kahte religiooni: šintoismi ja budismi.

Peaaegu kõik šintoismi järgijad on rahvuselt jaapanlased, usk antakse edasi põlvest põlve.

**Kasutatud kirjandus:**

Internet

Vikipeedia-vaba entsüklopeedia, Šintoism

Bowker, J. Maailma usundid.

Tennmann, E. Maailma usundid. - Tallinn 1991